

lena tematicky, naopak její celkový přehled čtenář získá jen vyhledáváním po těchto jednotlivých stránkách.

V úvodu autor uvádí, že dílo má „být syntézou toho podstatného“ (s. xii), což se mu s ohledem na vymezené téma zdařilo. Snad by se v tomto ohledu dala přeci jen připojit i stručná historie sledované skupiny ve druhé polovině 20. století, a to jak větve, která reemigrovala, tak té, která zůstala v Rumunsku. Obojího se autor bohužel hned v úvodu vzdal. Otázkou zůstává, zda cenou za dobře myšlenou kombinaci syntézy, odbornosti, stručnosti a poetiky nebylo, že řazení témat působí nesourodě a že text přebírá četné citace i poznatky od jiných autorů (které ovšem autor cituje a čtenáře s hlubším zájmem povzbuzuje k jejich studiu). Kniha je zajímavým počinem a nesporně výsledkem autorova komplexního a hlubokého přehledu o problematice sedmihradských Slováků, který se zároveň snažil čitelně předat čtenáři. Svou kvalitní pevnou vazbou, lesklým papírem a množstvím fotografií navozuje pamětní a vzpomínkové knihy podobného charakteru. Jak však sám autor přiznává, snaží se „honit dva zajíce naráz“ (s. xii), tedy skloubit historicko-odbornou studii a knihu pro čtenáře z řad veřejnosti. Dle mého názoru se autorovi povedla právě druhá stránka. Odborné veřejnosti bude scházet hlubší a nutné propojení s širším kontextem a zároveň se nespokojí se skutečností, že dané okolnosti jsou využívány spíše zjednodušeně pro zobecněná prohlášení, úvody a závěry. Přínosné jsou však různorodé odkazy a reflexe literatury i málo zkoumaných matričních a jiných pramenů. Na druhou stranu — pro laického čtenáře, tématem zaujatého nadšence a zejména potomky reemigrantů je dílo komplexním a odborným vhladem do málo známé historie.

Jana Kasíková

Zdeněk HAZDRA, *Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Mezi demokracií a totalitními režimy*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 333 s., ISBN 978-80-7422-337-2

Publikace Zdeňka Hazdry z roku 2015 *Šlechta ve službách Masarykovy republiky* byla vydána jako 12. část edice „Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska“ Nakladatelství Lidové noviny. Kniha se tak zařadila mezi poměrně širokou řadu vydaných publikací se zaměřením na život aristokracie, v rámci níž najdeme díla o jednotlivých rodech (například Hraběšici, Chotkové, Smiřičtí),¹ rodové heraldice,² ale také právě o životě šlechty po zániku monarchie v roce 1918. Zvláštní postavení si v rámci celé edice získává dílo Jana Županiče, který se ve své rozsáhlé práci zabývá židovskou aristokracií jako specifickým fenoménem podunajské monarchie.³ Jedná se o vůbec první dílo věnované této problematice.

Budeme-li porovnávat tuto monografii s další tvorbou Z. Hazdry, zjistíme, že problematika šlechty ve 20. století tvoří jednu ze stěžejních oblastí jeho zájmu. V rámci

1 Jako příklad lze uvést Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické rodiny*, Praha 2008.

2 Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013.

3 Jan ŽUPANIČ, *Židovská šlechta podunajské monarchie. Mezi Davidovou hvězdou a křížem*, Praha 2012.

své publikační činnosti se také zabýval životními osudy tří bratrů z rodu Bořek Dohalských z Dohalic — Františka, Antonína a Zdeňka, kteří se postupně zapojili do života nově vzniklé republiky a jejichž činnost byla neopomenutelná také za doby nacistické okupace, jež se stala pro Antonína a Zdeňka osudnou.⁴ V roce 2014 připravil společně s Ditou Jelínkovou výstavu pořádanou pod hlavičkou Ústavu pro studium totalitních režimů s názvem „Ve znamení tří deklarací“ a podtitulem „Šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu“, jež se zabývala činností představitelů české aristokracie v letech 1938 a 1939, kdy zástupci řady rodů sepsali společná prohlášení, v nichž deklarovali svou loajalitu českým zemím a jež byla určená prezidentům Benešovi a Háchovi. Součástí tohoto projektu byl také stejnojmenný katalog.⁵ Hazdrovy příspěvky ke studiu historie nobility nalezneme v řadě sborníků a periodik (dost často i popularizačního typu).

Na úplném začátku celé studie se, jak autor sám uvádí „namísto úvodu“, dočteme o Hazdrově osobní cestě ke studiu šlechty v první polovině 20. století a o důvodech a příčinách vzniku této monografie. V některých pasážích se může tato část čtenářům zdát až příliš patetická (Hazdra zde zmiňuje mimo jiné svá studia na poděbradském gymnáziu, seznámení s osudy Zdeňka Bořek Dohalského z Dohalic), ale nejedná se o odbornou část díla, tudíž lze pochopit ladění této pasáže, která spíše než cokoli jiného odhaluje pozadí vzniku této práce. V návaznosti na tento krátký úvod stojí nepříliš rozsáhlá kapitola o problematice přístupu k tématu, literatuře a dostupných pramenech. Tuto pasáž lze tedy označit jako metodologický návod pro případné další badatele, kteří by se chtěli dějinami aristokracie více zabývat. Zde Hazdra poukazuje na historickými trendy pokřivené vnímání aristokracie v naší společnosti a upozorňuje na potřebu kritiky pramenů a dva základní problémy studia aristokracie — glorifikaci a nenávislný přístup.

Další součást Hazdrovy práce se dá označit jako drobný (ale pro dobré pochopení předkládané studie zásadní) exkurs do dějin aristokracie od vzniku Československa přes pomnichovské a válečné období až po osudy šlechty v době komunistické totality. Na vybraných příkladech jsou zde demonstrovány základní problémy, které provázely nobilitu od roku 1918. Jako jeden z nejzásadnějších můžeme vybrat třeba šlechtický nacionalismus. Zde Hazdra hojně pracuje s pojmy zemský nacionalismus/patriotismus, vlastenectví apod. Pro snadnější pochopení je čtenářům doporučována práce amerického historika Eagle Glassheima *Urození nacionalisté*,⁶ jež je tomtuto tématu přímo věnována. Další komplikací pro studium nobility je dle Hazdry vnímání bývalé urozené elity společností a její obraz v národním vědomí. Zde autor pracuje s rozsáhlým pamfletickým dílem Josefa Holečka z roku 1918 výstižně a při-

4 Mezi Hazdrovy studie o rodu Bořek Dohalských z Dohalic patří například: Zdeněk HAZDRA, *Mostem mezi dvěma světy. Osud Antonína hraběte Bořka-Dohalského z Dohalic — šlechtice, kněze a vlastence*, Praha 2012.

5 Dita JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ — Zdeněk HAZDRA, *Ve znamení tří deklarací. Šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu*, Praha 2014.

6 Eagle GLASSHEIM, *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012.

léhavě nazvaným *Česká šlechta*.⁷ Hazdra poukazuje na zkreslené vnímání a snaží se často chybné interpretace uvést na pravou míru. V dalších pasážích se autor práce zabývá právními úpravami postavení šlechty (vydání zákona o zrušení šlechtických titulů, pozemková reforma apod.). Tematicky i chronologicky na období první republiky navazuje doba let 1938–1939, vcelku trefně autorem nazvaná jako doba „Ve znamení tří deklarácí. Ohrožení Československa jako milník ve vztahu šlechty a novodobé české společnosti (1938/1939)“.⁸ Hlavní objekt zájmu této části lze směle označit za problém celospolečenský — otázka předválečného národnostního sebeurčení. Hazdra zde jako zásadní komplikaci celé situace vidí odlišné vnímání národnosti ve vnímání šlechty, které je založeno na zemském principu a ne na ryze národním způsobu.⁹ Na vybraných šlechticích je ukázáno, jak oni sebe sami vnímali a jak poté podporovali svůj zvolený národ a jeho politický program. V této kapitole dochází k jasnému vymezení dvou skupin — proněmecká aristokracie (zejména například Ulrich von Kinsky, Max Egon von Hohenlohe) a pročeská šlechta (například Zdenko Radslav Kinský, Rudolf Czernin, Jíří Sternberg a další).¹⁰ Oběma skupinám je věnován dostatečně velký prostor, v němž autor postupně popisuje jejich činnost a poskytuje čtenáři nejen dostatek argumentů, ale i spoustu prostoru pro vytvoření vlastního názoru. Nyní bych propojil tuto a další navazující část o osudech šlechty (pročeské i proněmecké) v období druhé světové války a dopustím se drobného zjednodušení. Pro obě části totiž stále platí jasné rozdělení obou národnostních skupin aristokracie a také v podstatě i české společnosti, což ve svém důsledku znamená pro obě společenské vrstvy jediné — najdeme jak osoby kolaborující s nacistickou okupační správou, tak i osoby zapojené do odboje. Hazdra zde opět ukazuje jasné příklady, které se však dost často shodují již s obdobím předmnichovským, tudíž není potřeba tento fakt nadále komentovat.¹¹ Poslední část tohoto úvodu se zabývá poválečnou dobou a érou nástupu komunistické totality s tím, že některé uvedené příklady osudů aristokratů jsou dovedeny až do konce 20. století. Důkladněji se Hazdra zabývá zejména těmi nejnámějšími případy (například „Lex Schwarzenberg“ a jeho dopady).¹² Vzhledem k výše zmíněnému obsahu knihy se může některým čtenářům zdát název studie poněkud nepřesný, jelikož její značná část je věnována obdobím po první republice a šlechticům, kteří nebyli přímo navázáni na prezidenta Masaryka, nepodíleli se na diplomatických misích ČSR a plně

7 Josef HOLEČEK, *Česká šlechta*, Praha 1918.

8 Zdeněk HAZDRA, *Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Mezi demokracií a totalitními režimy*, Praha 2015, s. 51.

9 Tamtéž, s. 52.

10 Tamtéž, s. 52–64.

11 Pro dokreslení a lepší pochopení problematiky postavení aristokracie doporučuji již výše zmíněný katalog výstavy „Ve znamení tří deklarácí“, případně další tituly pojednávající o nobilitě v tomto období. Více úskalí mohou mít jednotlivé paměti aristokratů. Doporučuji monografii: Dita JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, *Šlechta v proměnách. Osudy aristokracie v Československu v letech 1918–1948*, Praha 2018.

12 Porovnání například: Zdeněk HAZDRA — Václav HORČIČKA — Jan ŽUPANIČ (edd.), *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, Praha 2011.

se neidentifikovali s ideou nového státu. Ale jak již píše výše, jde o kontext, jenž je nutný pro pochopení celé problematiky. Studium proněmecky orientovaných šlechticů a jejich činnosti v rámci první republiky se zabývá mimo dalších kratších studií již zmíněná monografie Eagle Glassheima.

Důležitou součástí celé monografie tvoří již názvem avizovaný vztah nově vzniklého státu s českou aristokracií. Po kratším úvodu, kde autor ještě shrnuje a částečně dovysvětluje některá fakta z předešlé části o životě šlechty v éře Masarykovy republiky, dochází k rozdělení studie do jednotlivých kapitol podle zkoumaných osob — bratři František, Antonín a Zdeněk Bořek Dohalští z Dohalic, František Schwarzenberg, Maxmilián Lobkowicz, Jindřich Kolowrat-Krakovský. Struktura jednotlivých kapitol je ve své podstatě dost podobná. Autor nejdříve částečně představí původ osoby, krátce se zmíní o historii rodu, nejzásadnějších momentech v dějinách rodiny a postupně přejde k osudům daného šlechtice. Zcela logicky je nejrozsáhlejší část o bratrech Bořek Dohalských z Dohalic, neboť se zabývá hned třemi osobami a autor se osudům všech tří mužů věnoval již v jiných studiích a článcích. Tento úsek je navíc ještě doplněn o neméně zajímavé osudy syna Františka Bořek Dohalského — Jiřího, který podobně jako jeho otec a strýcové patřil ke společenské elitě nového československého státu.¹³ Pokud bychom hledali nějakého společného jmenovatele a generalizované označení pro všechny výše zmíněné aristokraty, lze říci, že se jedná o osoby úzce spjaté s politickým a společenským prostředím Masarykovy doby. Jde totiž o diplomaty, církevního činitele (Antonín Bořek Dohalský) a novináře, který spolupracoval s Karlem Čapkem a patřil mezi tzv. pátečníky prezidenta Masaryka (Zdeněk Bořek Dohalský).

Toto vydání Hazdrovy monografie z roku 2015 je doplněno vcelku širokou a pestrou obrazovou přílohou. Většina fotografií pochází ze soukromých rodinných archivů, ale nalezneme zde také hojně zastoupené státní instituce (například Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv Metropolitní kapituly Praha). Navíc jsou doplněny také rodokmeny všech základních postav celé studie pro lepší orientaci v rodinných vztazích. Pro úplnost jsou též přiložena plná znění všech tří deklarácí z let 1938 a 1939 včetně kompletních seznamů signatářů.

Budeme-li hledat vhodnou skupinu adresátů, které bude monografie přinosem a jež může získat četbou této Hazdrovy práce kýžené poznatky, mohu říci, že svým zpracováním, srozumitelným jazykem a množstvím vysvětlujících poznámek může rozšířit obzory široké řadě čtenářů. Jedná se o jednu z mála prací, která se zabývá podobnou tematikou na odborné úrovni. V případě, že by zájemce o osudy šlechty hledal spíše jednodušší díla, rád jej odkazují na díla Vladimíra Votýpky (například volná trilogie *Příběhy české šlechty*, *Návraty české šlechty*, *Paradoxy české šlechty*), kde získá ty nejzákladnější informace o životě aristokratů ve 20. století. Nejedná se ovšem o díla odborná (spíše biografická), a proto je nutný kritický přístup. To samé platí i u Hazdrovy studie, ale zde je čtenáři ponechán dostatečně velký prostor pro vytvoření vlastních závěrů, neboť autor se spíše vyhýbal soudům a závěrům a zůstal u faktografie, ačkoli v různých částech také vychází a k dokreslení celého obrazu používá

13 Z. HAZDRA, *Šlechta*, s. 99–181 (celá část o Bořek Dohalských z Dohalic); o Jiřím Bořek Dohalském z Dohalic více v rámci části o Františku Bořek Dohalském, tj. s. 124–141.

i osobní paměti některých aristokratů. Pro vážnější zájemce o studium této problematiky mohu tuto a další práce Zdeňka Hazdry doporučit jako výchozí bod a jeden ze základních pilířů pro další rozvíjení.

Martin Piják

Jan SLAVÍČEK, *Spotřební družstvo Včela mezi podnikáním a politikou v letech 1905-1938 aneb pevnost proletářů v Praze, Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 4/2019, Praha, Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2019, 167 s., ISBN 978-8088018-26-1*

Družstevnictví jako zvláštní strategie ekonomického chování typické pro éru tzv. organizované modernity představuje nesporně zajímavé badatelské téma.¹ Dějiny uskupení historických aktérů se zájmem obejít systémové zákony volného trhu sdružením spotřebitelů, jehož cílem bylo přivlastnit si části výrobního a distribučního řetězce a vyvázat se tak z tíživé reality logiky zisku, vedou nevyhnutelně k hospodářským dějinám zdola. Jedná se o příběh reakce slabých hráčů systému na jednání těch silných. Logika fungování spotřebního družstva stála na záměru kolektivní akce jednotlivých spotřebitelů (běžných rodin) vedoucí k otevření vlastní prodejny, jejíž provoz nebude sledovat primárně obchodní zisk, ale co nejnižší cenu zboží pro členy družstva. Výjimkou nebyly ani snahy o vybudování vlastních výrobních a zpracovatelských kapacit. V logice fungování organizované modernity jednotlivé instituce prosazující zájmy silné skupiny utvořené na půdorysu společenských štěpných linií provazovaly své fungování na různých úrovních života svých členů. Zatímco ekonomické záležitosti řešil institut družstevnictví, otázky práce socioprofesionální a odborové organizace, politické požadavky artikulovaly politické strany a nechyběly ani spolky pro vzdělávání a volný čas. V realitě meziválečného Československa byly řídicími centry těchto bloků politické strany, které kolem sebe organizovaly tyto satelitní organizace.²

Autorovy výzkumné záměry vycházejí přirozeně vstříc dobové funkci předmětu zkoumání, tedy spotřebního družstva Včela organicky navázaného na aktivity třídně orientovaného dělnického hnutí. Slavíček vnímá spotřební družstevnictví jako sociálně-ekonomický fenomén a výsledky jeho výzkumu tedy můžeme vnímat jako pokus o skloubení přístupů sociálních a hospodářských dějin při snaze vysvětlit fungování konkrétní organizace. Jeho badatelské otázky nejsou zaměřeny pouze na hospodářské výsledky a fungování družstva zevnitř. Hlavními analyzovanými prameny byly sice výroční zprávy a stanovy, ale věnuje se také politické a stranické orientaci družstva. Z výsledků výzkumu je patrné, že si uvědomuje dobovou provázanost jed-

1 K pojmu „organizovaná modernita“ viz Peter WAGNER, *A Sociology of Modernity. Liberty and Discipline*, London — New York 1994, s. 73–122.

2 Ke strukturaci politického pole meziválečné republiky viz Peter HEUMOS, *Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-společenský systém, intermediární organizace a problém stability*, Soudobé dějiny 2, 1995, č. 2–3, s. 157–168.